

Eénjarige Opleiding

Systeem Therapeutisch Werker

Hoofddocent
Erik van de Kraats

Docent
Karin van Dijk

VOORWOORD

De NVRG kent twee opleidingen: de opleiding tot systeemtherapeut (ST) en de opleiding tot Systeem Therapeutisch Werker (STW). Beide opleidingen starten met een Theoretisch Technische Cursus (TTC). De éénjarige opleiding Systeem Therapeutisch Werker biedt de TTC-STW en een supervisietraject.

Competenties

De competenties die een STW moet beheersen om het vak van systeemtherapeutisch werker op een professionele wijze uit te kunnen oefenen vormen het uitgangspunt van de *richtlijnen cursusdraaiboek TTC-STW*. De competenties geven richting en inhoud aan het cursusdraaiboek en daarmee aan datgene wat geleerd moet worden. Voor een overzicht van alle competenties STW verwijzen we naar het document: *“NVRG Competenties STW”* (januari 2015).

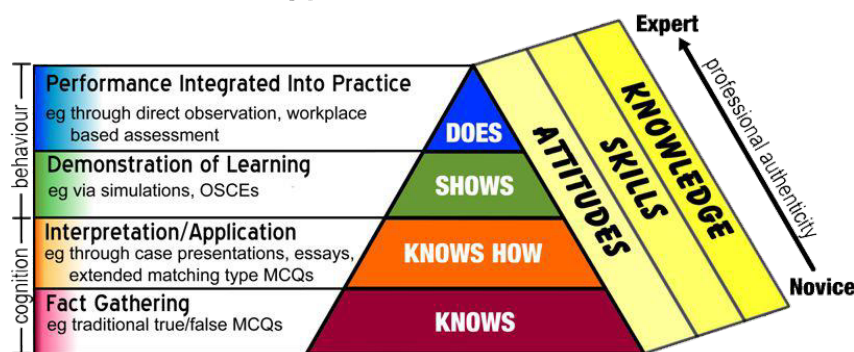
Voor de STW worden drie typen competenties onderscheiden:

- I. Systemische Metacompetenties
- II. Systemische Basiscompetenties
- III. Competenties om systeemtherapeutische technieken toe te passen

De systemische metacompetenties bevatten de essentie van het systeemtheoretisch denken en handelen en zijn te beschouwen als het einddoel van de opleiding tot systeemtherapeutisch werker. De systemische basiscompetenties vallen uiteen in twee categorieën: kennis van de principes die ten grondslag liggen aan systeemtherapie en vaardigheden om systeemgesprekken te initiëren, uit te voeren en af te sluiten. Als derde type worden de competenties om systeemtherapeutische technieken toe te passen genoemd. Dat betekent dat de cursist verschillende technieken in kan zetten waarbij hij of zij de cliënt duidelijk weet welke veranderingsopties met de technieken worden nagestreefd. Aan het einde van de opleiding beheerst de cursist deze competenties en laat hij of zij dit zien in de praktijk en in de supervisie. De principes van Millers piramide zijn daarbij leidend (zie onderstaande afbeelding).

MILLER'S PRISM OF CLINICAL COMPETENCE (aka Miller's Pyramid)

it is only in the "does" triangle that the doctor truly performs

Based on work by Miller GE, *The Assessment of Clinical Skills/Competence/Performance*; Acad. Med. 1990; 65(9): 63-67
Adapted by Drs. R. Mehay & R. Burns, UK (Jan 2009)

INLEIDING

De éénjarige Opleiding Systeem Therapeutisch Werker richt zich op hulpverleners in zowel de jeugd-, volwassen-, als ouderenzorg, van 0 tot 100 jaar. Te denken valt onder andere aan hulpverleners in ouder-kindteams, sociale teams, SPV'ers, maatschappelijk werkers, POH'ers in de GGZ, welzijnszorg en gehandicapten zorg, forensische zorg, ouderenzorg, etc. Het is daarbij relevant dat de hulpverleners een systemische manier van denken en doen kunnen toepassen in de praktijk van alle dag.

Onder invloed van onder andere het rijk en de gemeentes wordt er binnen de hulpverlening accent gelegd op de eigen kracht van zowel individuen als gezinnen en relaties. Daarbij gaat het om wat mensen zelf kunnen doen en wat hun omgeving kan doen. De focus leggen op het stimuleren van eigen mogelijkheden bij individuen en met en tussen mensen onderling, vraagt een systemische aanpak. Een systemisch aanpak die er van uit gaat dat cliënten, zo nodig samen met hun natuurlijke omgeving, weer de regie nemen over hun eigen leven.

VISIE EN VERANTWOORDING

De opleiders zijn mensen uit de praktijk. We leerden enthousiast het vak van systeemtherapeut en we zijn blijven leren. Misschien is dat ook het mooie van het vak; er is nooit een definitief antwoord en altijd weer een vraag. De gezinnen en de gezinsleden onderling ontwikkelen zich. Net zoals de maatschappelijke opvattingen over gezinnen en de gezinsleden zich ontwikkelen en veranderen. In die maatschappelijke, brede context ontwikkelde de hulpverlening zich steeds meer als een economisch gegeven, waarbij kwaliteit soms samen lijkt te vallen met de mate van wat het kost en wat het oplevert; financieel.

Ook de opvattingen van de diverse scholen binnen de systeemtherapie ontwikkelden zich en sommigen veranderden. Scholen werden perspectieven en soms worden perspectieven relativerend benaderingen genoemd. De tijd nam ons mee. We werden beïnvloed en omarmden nieuwe gezichtspunten, waarbij we in de praktijk het goede van wat we ooit geleerd hadden ook onthielden (naar brief van Paulus aan Thessalonicenzen, 5: 19-21). Anders gezegd; het is een dialogisch proces dat nooit stopt. Wat bleef, misschien toenam, was het besef van het belang van intermenselijk contact, van relaties en de invloed van de diverse contexten daarbij, waaronder die van maatschappelijke vertogen, ook wel discours genoemd.

STW-ers zijn praktijkmensen. Mensen die contact maken om mensen verder te helpen zichzelf te helpen. Loodsen die samen met de schipper en de andere bemanningsleden een goed bevaarbaar water zoeken. De attitude die wij tijdens de opleiding graag willen accentueren is die van een niet-wetende (not-knowing) houding. Een nieuwsgierige, niet veroordelende houding die helpt om zo optimaal mogelijk af te stemmen op de cliënt en zijn of haar systeem. Te joinen, om maar eens de oude meester Minuchin van de stal te halen, samen te werken met de cliënten en daarbij te vertrouwen op het weten van de cliënt en het systeem.

De kennis die cursisten daarbij tijdens de opleiding leren, natuurlijk bovenop al de kennis en ervaring die men al heeft opgedaan, kan daarbij helpen om in dialoog met de cliënten en in dialoog met zichzelf (innerlijke dialoog, aldus Peter Rober), nieuwe betekenissen en bredere perspectieven te ontwikkelen. De cursisten zullen dan ook in zowel de lessen als de supervisie gevraagd worden te reflecteren op hun eigen verhaal. Cursisten leren de basisprincipes en –interventies uit de systeemtheorie kennen en leren die toepassen in zijn of haar specifieke werksituatie. De cursisten leren werken met concepten als circulariteit, genogrammen, gezinscyclus, familiestructuur, triades, meervoudige partijdigheid en veerkracht. Thema's die daarbij tevens aan de orde komen zijn; culturele diversiteit,

(vecht)scheidingen, nieuw samengestelde gezinnen, psychiatrie en systeem, multi-stressgezinnen, verslaving, geweldloos verzet, relationele partnerproblemen, kinder- en oudermishandeling en huiselijke geweld. Daarnaast is er ruimte voor de specifieke thema's die cursisten vragen.

Het is relevant dat cursisten zich bewust worden van de maatschappelijke context waarin zij leven en werken. Hoe ook zij beïnvloed worden door overheersende verhalen over ziekte en gezondheid. Welke normen en waarden zij meebrengen en hoe zij deze tot uitdrukking brengen in de wijze waarop zij cliënten bejegenen.

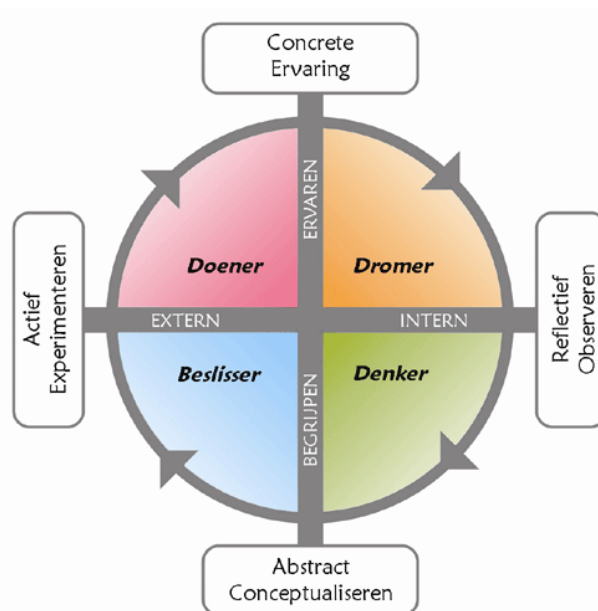
Specifiek wordt in de opleiding de nadruk gelegd op de invloed van de taal. Door aan te sluiten bij de taal, de heersende conversatie van een cliëntensysteem, vindt er een ontmoeting plaats. Door het spelen met taal, metaforen en herinneringen wordt ruimte gemaakt voor nieuwe perspectieven, ook in samenspraak met grotere hulpverleningsystemen.

We hopen dat de cursisten zien en ervaren dat onze manier van lesgeven past bij waar we les over geven. Dat we cursisten bejegenen op een manier die past en aansluit bij de cursisten, waarbij we ons bewust zijn van onze opvattingen en ideeën die van invloed zijn op het klimaat van de opleiding. We streven naar maatwerk.

GEDIFFERENTIËERDE ONDERWIJSSTIJL

Volgens Kolb * (1975) is leren een cyclisch proces dat vier fasen kent:

1. Concrete ervaring
2. Reflectief observeren
3. Abstract conceptualiseren
4. Actief experimenteren

Er zijn binnen de indeling van Kolb vier typen leerders te onderscheiden: doener, dromer, denker en beslisser. In een volledig leerproces komen volgens Kolb al deze fasen aan bod. De één zal echter graag direct iets concreets willen doen en ervaren, de ander zal zich graag eerst verdiepen in de theorie. Het is de taak van de docent, aldus Kolb, om de leerling te stimuleren om daadwerkelijk allefasen van het leerproces te doorlopen. Zo kan iemand zich breed ontwikkelen. Bij dit alles zij opgemerkt dat volgens de docenten iedere typering (hij of zij is een doener) de werkelijkheid tekort

doet. Bovendien zou het wellicht ook kunnen dat men in diverse levensfasen en diverse contexten meer kenmerken van een doener toont en dan weer meer van, laten we zeggen, een denker. Hoe dan ook, de docent zal moeten aansluiten bij de leerstijl van de cursisten. Bij de cursist die graag iets doet, de doener, zal het aanbieden van experimenteren en ervaren naar voren moeten komen. De docent faciliteert, nodigt uit. Dromers hebben een voorkeur voor concreet ervaren en reflectief observeren. De docent focust dan op het creëren van een uitnodigend klimaat en een sfeer van onderlinge betrokkenheid. De cursist die meer vanuit een denkstijl de cursus volgt oriënteert zich graag op nieuwe onderwerpen, verdiept zich graag in theoriën. De verbinding met de praktijk boeit hem of haar wat minder. De docent dient daarbij informatie te geven die ingepast is in begrippen en theorie om kritisch denken te bevorderen. De cursist die meer beslisserskenmerken laat zien vindt het veelal prettig om actief aan de slag te gaan binnen een duidelijke structuur. Hij of zij vindt het prettig om theoretische begrippen en modellen als uitgangspunt te hebben. De oefenaanpak is favoriet. De docentenstijl is coachend van aard.

Tijdens de lessen zullen de docenten de werkvormen hanteren die de hele leercyclus omvatten; brainstormen, discussies, voordrachten, rollenspelen, vragen stellen, observeren, experimenteren op basis van theorie en praktijk, theorie toepassen in de dagelijkse praktijk, film, praktijkervaringen, reflectie, samenwerken, etc.

*Berben, M., Teeseling, M. van. (2014). *Differentiëren is te leren*. Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies. Hoofdstuk 7; Differentiëren op grond van leervoorkeuren p.75-76.

OPBOUW OPLEIDING

Bij het ontwikkelen van deze opleiding wordt in het **eerste blok** van drie lessen stil gestaan bij kennismaken met elkaar en met de opleiding, bij het formuleren van doelen voor de opleiding en bij het verwerven van kennis. Ook komt het belang van een nieuwsgierige, respectvolle attitude aan de orde, zodat de cursist:

- Kennis heeft van de basisbegrippen uit de systeemtheorie en vaardigheden kan ontwikkelen om de gesprekken met een systeem op een systemische wijze van begin tot aan het eind in het hulpverleningsproces uit te voeren;
- Kennis heeft van zijn of haar eigen culturele context, bewust is van de bijdrage daarvan op zijn of haar denken en handelen en in staat is om met zo min mogelijk vooroordelen en een open mind in gesprek te gaan met cliënten en collega's uit diverse culturen.

Vervolgens worden in het **tweede blok** van vijf lessen verschillende systeemperspectieven behandeld. Perspectieven van waar uit je naar systemen kunt kijken en met hen kunt samenwerken.

- Als eerste wordt stil gestaan bij de wijze waarop de cursisten in gesprek gaan met een systeem. Dit gebeurt vanuit het communicatieve en samenwerkingsgerichte perspectief. Wat zijn de relevante axioma's van de communicatietheorie. Hoe zie je dat in de praktijk. Hoe werk je samen, bouw je een samenwerkingrelatie op? Wat is de invloed van jouw opvattingen, vragen en attitude, hoe nodig je uit tot respect, verbinding, nieuwsgierigheid en hoop?
- Ten tweede wordt stil gestaan bij de veranderingen in het systeemdenken, waarbij de therapeut voorheen min of meer buiten het systeem stond en wist wat er aan de hand was in het gezin, naar een therapeut die onderdeel is geworden van het geheel en vooral een nieuwsgierige en onderzoekende houding aanneemt.

- Tevens komen de invloed van de eigen culturele context en het gedachtegoed van de hulpverlener op de vragen die de hulpverlener stelt aan de orde. Inclusief de vraag wat het effect van die vragen op het systeem en de systeemleden kan hebben.
- Ook wordt aandacht besteed aan het stellen van circulaire vragen. Een proces van circulaire en reflectieve vragen stellen brengt een verandering aan, accentueert de verbindingen tussen mensen onderling en hoe mensen hun individuele of familiesituatie opvatten.
- Hierna worden de volgende perspectieven aan de orde gesteld:
 - het gezinsontwikkelings perspectief met de daarbij horende technieken;
 - het structureel perspectief en de interventies passend bij dit perspectief;
 - het oplossingsgericht perspectief en de manier van denken en interventies die daarbij passen.

In het **derde blok** wordt het hulpverleningsproces behandeld; van aanmelding tot en met het creëren van een behandelcontext, naar behandelovereenkomst tot en met de afronding.

Aan het einde van de drie blokken volgt een tussentijdse toets. De cursisten tonen een opname van een start van een hulpverleningstraject aan de hand van de volgende toetscriteria:

De cursist is in staat om:

- de hulpvraag te verbreden naar een bredere context;
- te luisteren naar de bezorgdheid van de cliënten en aan te sluiten bij hun doelstellingen;
- in denken en doen zowel gefocust te zijn op inhoud als op betrekking;
- een nieuwsgierige attitude te tonen en daarbij uit te gaan met meervoudige partijdigheid;
- pathologische taalgebruik te vermijden. Het jargon kan herformuleren in alledaagse woorden;
- gericht te zijn op het idee dat cliënten expert zijn over hun eigen leven;
- een meer horizontale relatie dan een afstandelijke, hiërarchische relatie aan te gaan met cliënten;
- te denken in circulariteit en interventies te plegen die gericht zijn op interactiepatronen en betekenisgeving van het systeem en van individuele leden en vice versa;
- in overleg met collega's en derden een relationeel perspectief te hanteren en zich daarbij profileert als systeemtherapeutisch werker;
- zichzelf te zien als onderdeel van een groter systeem. In staat is om te reflecteren en feedback te ontvangen over zijn/haar eigen referentiekader en de invloed daarvan op wat en hoe hij/zij de hulpverlening vorm geeft (innerlijke dialoog).

In het **vierde blok** worden de specifieke thema's in de werkgebieden van de STW-er behandeld.

Samengevat komt het er op neer dat cursisten de basisprincipes en –interventies uit de systeemtheorie leren toe te passen in het hulpverleningstraject van zijn of haar specifieke werksituatie. De cursisten leren in het hulpverleningstraject het werken met concepten als circulariteit, genogrammen, gezinscyclus, familiestructuur, triades, meervoudige partijdigheid en veerkracht in de eigen praktijk

toe te passen. Onderwerpen die daarbij aan de orde komen zijn: culturele diversiteit, relationele partnerproblemen, (vecht)scheidingen, nieuw samengestelde gezinnen, psychiatrie en systeem, kinder- en oudermishandeling, huiselijke geweld, verslaving en gewelddoos verzet/verbindend gezag. Daarnaast is er ruimte voor de specifieke thema's die de cursisten vragen.

Aan het eind van de cursus heeft de cursist:

- kennis van de basisbegrippen uit de systeemtheorie en vaardigheden om gesprekken met een systeem op een systemische wijze van begin tot aan het eind in het hulpverleningsproces uit te voeren;
- kennis van het gezinsontwikkelingsperspectief, het communicatief perspectief, het structureel perspectief en het oplossingsgericht perspectief en vaardigheden om de diverse interventies uit te voeren;
- kennis van zijn of haar eigen culturele context, is zich bewust van de bijdrage daarvan op zijn of haar denken en handelen en is in staat is om met weinig vooroordelen en een open mind in gesprek te gaan met cliënten en collega's uit diverse culturen;
- vanuit een metapositie oog voor meervoudige partijdigheid en kan hij of zij vanuit die positie interventies plegen;
- zicht op zijn of haar eigen mogelijkheden en beperkingen binnen het gehele hulpverleningstraject en weet hij of zij wanneer een systeemtherapeut of een andere hulpverlener geraadpleegd moet worden;
- de kennis en vaardigheden om veiligheid en onveiligheid voor met name kinderen en ouderen te sprake te brengen en is in staat om een samenwerkingsrelatie aan te gaan met het systeem en het bredere netwerk ten behoeve van het versterken en vergroten van de veiligheid.

Tijdens de lessen worden de principes van Miller (weten, weten hoe, laten zien en doen) als een doorgaande lijn van leren gehanteerd.

SUPERVISIE

De opleiding kent een groepssupervisiereeks en een individuele supervisiereeks. Beiden van minimaal 6 maanden en maximaal 12 maanden.

De groepssupervisie vindt plaats na de eerste 25 uur les, na les 4. De supervisie bestaat uit 12 zittingen, 30 minuten per supervisant. De groepssupervisies zullen zoveel mogelijk en in overleg met de supervisanten en de supervisor aansluitend op het cursorisch onderwijs aangeboden worden.

Na de groepssupervisie kan men, tijdens of na de opleiding, aanvangen met de individuele supervisie, conform de eisen van de NVRG, bij een door de NVRG erkende supervisor. Deze bestaat uit minimaal 12 en maximaal 16 zittingen van minimaal 45 minuten per keer.

LITERATUUR

- Savenije, A., Lawick, J. van, Reijmers, E. (2014); *Handboek Systemtherapie*. Utrecht: DeTijdstroom uitgeverij
- Jessurun, N., Warring, R. (2018); *Verschillen omarmen. Transcultureel systemisch werken*. Bussum: Uitgeverij Coutinho
- Madsen, W.C. (2011). *Samenwerkingsgerichte hulpverlening met multi-gestresseerde gezinnen* Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Pont, S. (2013). *Er zit systeem in*. Amsterdam. Pont, compagnon in communicatie
- Savenije, A., Lawick, J. van, Reijmers, E. (2018); *Systemisch werken*. Utrecht: De Tijdstroomuitgeverij.

Aanvullende literatuur is online beschikbaar.

TOETSING

Na elke cursusdag schrijven cursisten een reflectieverslag, gericht op hun professionele en persoonlijke ontwikkeling. Daarbij wordt de aangereikte theorie en praktijkvaardigheden aantoonbaar geïntegreerd.

Tevens ontvangen cursisten op lesdag 4 een takehome-toets, gerelateerd aan een film. Deze toets wordt binnen vier weken bij de docenten ingeleverd.

In les 12 laten de cursisten een eigen dvd-opname zien waarin een of meer interventies te zien zijn die gerelateerd zijn aan één van de basisprincipes en één van de perspectieven die zijn behandeld tijdens de lessen. De cursist licht daarbij toe wat hem of haar aanspreekt, hoe dat bij hem of haar als persoon past en bij de instelling waar hij of zij werkzaam is. Hiermee laat de cursist zien dat hij of zij in staat is om de aangereikte theorie en de opgedane vaardigheden te integreren in zijn of haar hulpverleningspraktijk.

Op lesdag 15 wordt een verslag ingeleverd bij de docent, waarin de hoogtepunten van de eigen ontwikkeling onderbouwd zijn beschreven (met theorie). De eerder geformuleerde leerdoelen en einddoelen (pagina 7) zijn hierbij leidend.

Op de laatste dag, lesdag 17, vindt de presentatie plaats van de eigen leerontwikkeling aan de hand van Five minutes of Fame. De cursist laat iets zien wat hem of haar aanspreekt, wellicht waar hij of zij blij mee is, misschien wel trots op is.